

תוספת לפרק 2

מדינה, לאום ומדינת לאום

התוספות מודגשות בצהוב

1 (א) מדינה:

מדינה היא ארגון בעל מספר מאפיינים הכרחיים:

שטח: שטח המדינה כולל אזור יבשתי, **תחום בגבולות**, אזור תת קרקעי (המצוי מתחת לפני האדמה- עד למרכז כדור הארץ) ואזור אווירי (המצוי מעל לפני האדמה- עד לגובה בלתי מוגדר). לחלק מהמדינות גם שטח ימי הנקרא מים-טריטוריאליים.

השטח היבשתי של המדינה אינו חייב להיות רצוף. ישנן מדינות, כמו ארה"ב, יוון ויפן, אשר שטחן היבשתי מקוטע ומופרד על ידי מים או על ידי שטח יבשתי של מדינות אחרות¹.

אוכלוסייה: אוכלוסיית המדינה כוללת תושבים, אשר רובם נהנים ממעמד של אזרחות².

שלטון פוליטי עצמאי: גוף השולט ומנהל את חיי האוכלוסייה החיה בשטח המדינה ללא התערבות חיצונית. תפקידיו של השלטון רבים ומגוונים: קביעת מעמד האזרחות, חקיקת חוקים, ניהול כלכלת המדינה, אספקת שירותי חינוך ובריאות, אכיפת החוק והסדר, הגנה על שטח המדינה ותושביה תוך הפעלת צבא וגופי ביטחון שונים, ניהול מדיניות חוץ ועוד.

הכרה בינלאומית: הכרה של הקהילה הבינלאומית בקיומה של המדינה ובריבונותה.

¹ למשל, אלסקה היא חלק ממדינת ארה"ב, אך אין חיבור יבשתי בינה לבין שאר שטחי ארה"ב. הקשר בין שני האזורים נעשה בדרך הים או דרך שטחה היבשתי של מדינת קנדה.

² האזרחות היא מעמד הכולל שורה של זכויות וחובות הניתנות על ידי המדינה לחלק מהתושבים המתגוררים בה. כל מדינה רשאית לקבוע בעצמה את הקריטריונים שלפיהם היא מעניקה מעמד זה ואת היקף הזכויות והחובות שהוא כולל. להרחבה על האזרחות ראה פרק נפרד.

שימו לב!

1. **מאפייני המדינה הם הכרחיים, אך אינם מספקים כשלעצמם:** כדי שניתן יהיה להגדיר ארגון מסוים כמדינה יש צורך שיופיעו בו כל המאפיינים שפורטו לעיל (שטח, אוכלוסייה ושלטון פוליטי עצמאי).
2. **מאפייני המדינה שונים ממדינה למדינה:** למרות שמאפייני המדינה הם הכרחיים, הם אינם מופיעים באופן זהה בכל המדינות:
  - שטח: ישנן מדינות בעלות שטח גדול (כמו רוסיה) וישנן מדינות בעלות שטח קטן (כמו ישראל).
  - אוכלוסייה: ישנן מדינות בעלות אוכלוסייה גדולה (כמו סין) וישנן מדינות שאוכלוסייתן קטנה (כמו ישראל).
  - שלטון פוליטי עצמאי: ישנן מדינות שהשלטון בהן נהנה ממידה רבה של עצמאות בניהול מדיניות הפנים והחוץ (כמו ארה"ב) וישנן מדינות שהשלטון בהן נאלץ להתחשב בלחצים המופעלים עליו על ידי גורמים חיצוניים (כך למשל, נוהגת ישראל להתאים את מדיניות החוץ שלה לציפיות ממשלת ארה"ב).
  - הכרה בינלאומית: ישנן מדינות אשר חלק ממדינות העולם מסרבות להכיר בקיומן. ישראל למשל אינה נהנית מהכרה מצד רוב מדינות ערב.

1 (ג) סוגים של מדינות

- בהתאם לשני הסוגים העיקריים של קבוצות הלאום, ניתן להבחין בין שני סוגים עיקריים של מדינות לאום:
- א. **מדינת לאום אתנית אורגנית** היא מדינה שתופסת עצמה כמדינה של קבוצת לאום אתנית מסוימת. מדינות אלה מבחינות בין המחזיקים באזרחות של אותה המדינה, לבין המשתייכים לקבוצת הלאום האתנית. למשל, הערבים בישראל הם בעלי אזרחות ישראלית, אך אינם שייכים ללאום היהודי. במילים אחרות, יש הבדל בין האזרחות ישראלית לבין ההשתייכות הלאומית לעם היהודי.
  - ב. **מדינת לאום אתנית תרבותית** היא מדינה שתופסת את עצמה כמייצגת של תרבות אתנית מסוימת, שעליה היא שואפת להגן. ההצטרפות ללאום מותנית באימוץ התרבות הלאומית. הלאומיות הצרפתית היא דוגמה לכך. צרפת מגלה נכונות לצרף אל הלאום האתני כל אדם אשר יאמץ את תרבותה ואת ערכיה הלאומיים.
  - ג. **מדינת לאום פוליטית** היא מדינה שאינה שייכת לקבוצה אתנית מסוימת. האזרחות במדינה ניתנת באופן שווה לכל בני הקבוצות האתניות. ניתן לכנות מדינה כזו גם מדינת כלל אזרחיה.

3. האם השילוב בין משטר דמוקרטי לבין מדינת לאום (אתנית) אפשרי?

כמעט כל המדינות בעולם הן מדינות לאום. רבות מהן דמוקרטיות.

יש הטוענים כי קיים ניגוד עקרוני ומהותי בין מדינת לאום לבין הרעיון הדמוקרטי וכי מדינה דמוקרטית אמיתית אינה יכולה להיות מדינת לאום אתנית. עמדה זו מבוססת על העובדה שהמדינה הדמוקרטית מחויבת לערך השוויון, ללא קשר לשייכותם האתנית של אזרחיה, בעוד שמדינת הלאום מעניקה עדיפות לבני קבוצה אתנית מסוימת. בכל מדינת לאום בה חיות מספר קבוצות לאומיות קיים מתח בין קבוצת הרוב לבין קבוצות המיעוט. מתח זה מוכרע על פי רוב באופן המספק בעיקר את קבוצת הלאום הריבונית. הסממנים הלאומיים המודגשים, כמו סמלי המדינה ושפתה הרשמית, נותנים עדיפות ליסודות האתניים של קבוצת הרוב. לדעת המחזיקים בעמדה זו דבר זה פוגע בעקרון השוויון ועלול לגרום לניכור של קבוצות המיעוט הלאומיות כלפי המדינה.

המתנגדים לטענה זו סבורים כי לא קיימת סתירה עקרונית בין מדינת לאום לבין הרעיון הדמוקרטי וכי השילוב ביניהם הוא אפשרי. התומכים בעמדה זו מציגים מספר טיעונים עיקריים:

- כל עם זכאי להגדרה עצמית במסגרת מדינת לאום ריבונית: בני האדם הם יצורים חברתיים מטבעם והם נוטים להזדהות עם קבוצות לאומיות שונות. זכות זו הוכרה על ידי האו"ם ונקבעה באמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות שנקבעה בשנת 1966 (באמנה נקבע גם כי קבוצות המיעוט הלאומיות, החיות במדינות הלאום, זכאיות לשמור על מאפייניהן התרבותיים והדתיים הייחודיים, ללא התערבות וללא הפרעה מצד מדינות הלאום בהן הן חיות).
- מדינת לאום מאפשרת מימוש תרבותי אמיתי:** כיצורים חברתיים בני האדם מעוניינים לשמור על ערכים תרבותיים מסוימים. מדינת לאום היא אמצעי ראשון במעלה לשמירה על תרבות אתנית. כך למשל יכולה קבוצת לאום להסתייע במרחב הציבורי הקיים במדינה כדי לשמור על לשונה, על ידי הפיכתה ללשון רשמית, ועל דתה ומנהגיה המסורתיים, על ידי קביעת לוח החופשות לפי החגים אותם היא מציינת.
- מדינת לאום מאפשרת לשמור על חיי אדם:** כל קבוצת לאום אתנית עלולה להיקלע למצב של סכנה קיומית. מדינת לאום אתנית יכולה לקלוט לתוכה את בני הקבוצה המצויים בסכנה ובכך להגן על חייהם של חברי הקבוצה ואף להגן על הקבוצה מפני כליה.
- מדינת לאום משקפת את רצון הרוב:** אחד מעקרונות הדמוקרטיה הוא הכרעת הרוב. אם במדינה מסוימת חיה קבוצת לאום המהווה רוב, החלטותיה מהוות הכרעת רוב דמוקרטית (כל עוד החלטות אלה אינן פוגעות בזכויות האדם ובזכויות המיעוט של מי שאינם משתייכים לקבוצת הרוב).
- יש לאזן בין כל עקרונות הדמוקרטיה:** הכרעת הרוב אכן עלולה לפגוע במידה מסוימת בזכויותיהם של בני קבוצת המיעוט לשוויון. אולם אין זו ההתנגשות היחידה בין שני עקרונות דמוקרטיים אלה (עקרון הכרעת הרוב והזכות לשוויון). למעשה נמצאים עקרונות הדמוקרטיה בהתנגשות מתמדת. למשל - כאשר מטילים על עשירים מיסים כבדים יותר מאשר על עניים, נפגעת זכותם של העשירים לשוויון. ראוי לפתור קושי זה באמצעות איזון בין העקרונות ולא באמצעות העדפת עיקרון אחד על פני עיקרון אחר. לפיכך יש לאפשר את קיומן של מדינות לאום ויש לאפשר לרוב לאומי לעצב את המרחב הציבורי במדינה, כל עוד הדבר אינו פוגע באופן יסודי בזכויות האדם ובזכויות התרבותיות של קבוצות המיעוט.
- מדינת לאום מחזקת את הזדהותם של רוב האזרחים עם המדינה:** רוב אזרחי המדינה חשים כי המדינה מטפחת ומשמרת את זהותם הלאומית. דבר זה מחזק את נכונותם לתרום למדינה ולפעול לביסוסה.